

6. Tieto, tunteet ja kokemukset – opettamisen ja oppimisen ulottuvuuksia

Työryhmän vetäjä Jaana Saarinen

Työryhmä kokoontuu seminaarisalissa SS 14

Perjantai 14.11. klo 16.00–19.00

Avaus Jaana Saarinen (LY)

Ulla-Maija Salo (HY): Kertomus huonosta naisesta ja muita opettajamuistoja

Outi Ylitapio-Mäntylä (LY): Tunteita lastentarhanopettajuudesta

Kahvitauko 17.15-17.30

Katariina Hakala & Pirkko Hynninen (HY): Uskallanko yllättyä?

Sanna Kivimäki & Kirsti Lempiäinen (TaY): Ahdistava opettajuus: kokemuksia ja tunteita naistutkimuksen opettamisesta

Jaana Saarinen (LY): Kohtaamisia oppimis- ja opetustilanteissa

Lauantai 15.11. klo 9.00-11.00

Sirpa Kokko (JoY): Tytöt sukupuolen mukaan eriytyneessä peruskoulun käsityössä. Valtaa ja vapauksia tekstiilityön tunneilla

Hanna Guttorm (HY): Teknistä tai tekstiilityötä – vapaasti ja mieltymysten mukaan valiten? Kokemuksista (ja) tutkimuksista

Virpi Vaattovaara (LY): Verkkokeskusteluja ja pedagogisia kohtaamisia

Aiska Hiltunen (HY): Feminististä verkkopedagogiikkaa etsimässä

Ulla-Maija Salo

Kertomus huonosta naisesta ja muita opettajamuistoja

Koululla on muistoissa oma paikka. Vielä vuosien ja vuosikymmenten jälkeen voimme vaivatta palata pulpetteihimme: asettua kuuntelemaan opettajiamme, lukemaan, kirjoittamaan ja oppimaan. Sattumukset ja yllätykset, puuduttava toisto ja koetut vääryydet seuraavat toinen toistaan.

Luen Kodin Kuvalehden (2001) kirjoituskilpailun kirjoitelmia, joissa kerrotaan unohtumattomista opettajista. Opettajat kerrotaan osana kirjoittajan omaa

elämäkulkua, heidän merkitystään arvioidaan ja merkityksellisiä hetkiä eletään yhä uudelleen. Tällä kertaa analysoin aineistoani siitä näkökulmasta, miten opettajat ovat vaikuttaneet naiskertojien elämään. – Eikä liene yllätys, että suurin osa kirjoittajista on naisia.

Opettajat muistetaan tarkasti. Lähes samalla intensiteetillä kuin koetut nöyryytykset ja näitä seuranneet häpeän ja hämmennyksen tunteet. Kuinka monta kertaa kirjoittajat ovatkaan palanneet samaan paikkaan, seisomaan luokan eteen, kateederille, toisten katseen kohteeksi. Jotta toiset voisivat nähdä ja pelätä etukäteen. -Mutta onneksi tämä ei ole koko totuus, aineistossani on toisenlaisiakin kertomuksia. Sellaisia, joissa ymmärtäväinen opettaja on huojentanut pienen tytön elämää monin tavoin.

Tulkitsen aineistoni kertomuksia eräänlaisina avainepisodeina ja elämän epifaneina (epiphanies of life). Nämä ovat mullistavia, perustavia kokemuksia, joiden jälkeen kertoja ei ole enää entisensä. Tällaiset episodit muistetaan, niitä kerrotaan ja kerrataan, ja aina uudelleen. Näissä minuuksia rakennetaan, muokataan ja kyseenalaistetaan. Samalla, kun kerrotaan entisistä opettajista.

Outi Ylitapio-Mäntylä

Tunteita lastentarhanopettajuudesta

Kasvatustieteen väitöskirjatutkimuksessani tutkin lastentarhanopettajuutta. Minua kiinnostaa lastentarhanopettajan kasvatus- ja opetuskäytäntöjen sukupuolistavat käytännöt, vallan paikantuminen lastentarhanopettajan työssä, välittäminen kasvatuksessa ja opetuksessa sekä lastentarhanopettajana kasvu ja kehittyminen kasvatus- ja opettajakokemusten kautta. Kerään aineistoa Frigga Haugin (1987) muistelutyömenetelmää soveltaen. Olen koonnut muisteluryhmän, jossa on itseni lisäksi neljä naislastentarhanopettajaa. Olemme kokoontuneet yhteensä kuusi kertaa ja tapaamiset jatkuvat. Tarkastelen tässä ryhmässä lastentarhanopettajuuden tunteita tutkimukseni yhden tapaamiskerran litteroidun aineiston pohjalta prosessimaisesti pohdiskellen ja tarttuen muistojen ja keskustelujen tunteisiin.

Lastentarhanopettajuus on turhautumista, pitkäjännitteisyyttä, empaattisuutta, väsähtämistä, hyvää mieltä, iloa ja riemua, innostuneisuutta ja syyllisyyttäkin. Yleensä negatiiviset tunteet liittyvät työolosuhteisiin ja työssä koettuihin ongelmiin, kun taas ilon tunteet nousevat lapsista (Puroila 2002). Lastentarhanopettaja on malli ja esikuva lapselle. Opettajan mielialat ja tunteet vaikuttavat lapsiinkin. Innostunut opettaja saa lapset mukaansa ja oppimisen ilo tarttuu aikuisista lapsiin ja toisinpäin. Väsynyt opettaja aina ei näe, eikä kuule lasten kysymyksiä ja asioita. Tällöin syyllisyyskin nousee opettajan pintaan. Kasvattajan tulee voida ilmaista myös epävarmuuden tunteita, vaikkakin häpeän, ahdistuksen ja pelon sekä liiallisen ilon tunteet usein kätketään (Vuorikoski, Törmä & Viskari 2003).

Lastentarhanopettajalta vaaditaan tiettyä paikkaa. Hän on virka-asemansa ja koulutuksensa puolesta vastuuhenkilö päiväkodin ryhmässä. Vastuuhenkilönä toimiminen paikantaa lastentarhanopettajan auktoriteettiasemaan. Lastentarhanopettajuuteen liitetään erilaisia metaforia ja stereotyyppioita. Lastentarhanopettaja ammattina on naisvaltainen ja mielletään hoito ja kasvatustyöksi, naisen työksi. Ammattinimike korostaa opettajuutta. Kuitenkin työ on pitkälti mielletty puuhailuksi ja touhuiluksi, ei opettamiseksi. Opettaja itse tuntee ja tietää omat osaamisensa eri tilanteissa ja asioissa. Opettaminen ja kasvattaminen on henkilökohtaista ja paikantuu oman persoonan kautta ja tämä tekee työstä henkisesti vaativan ja raskaankin.

Avainsanat: Lastentarhanopettajuus, tunteet, opettaminen, kasvattaminen

Katariina Hakala & Pirkko Hynninen:

Uskallanko yllättyä?

Opettamisesta ja oppimisesta ajattelemme, ettei oppimista (eikä elämää) voi hallita. Mitenkään emme voi tietää, mitä oppilas on oppinut. Siitä seuraa helpotuksen tunne, ja voimme antautua ihmettelemään yhdessä opiskelijoiden kanssa. Ollapa niin avoin että antaa yllättää itsensä! Kiehtovaa ja kauhistuttavaa.

Kerromme ja toivomme keskustelua työryhmässä organisoimistamme kursseista Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksella ja erityisesti keväällä 2003 järjestetystä Kasvatus, koulutus ja sukupuoli -artikkeliseminaarista. Muotoilimme opinto-oppaaseen seminaarin tavoitteeksi "tutustua kasvatuksen ja koulutuksen sukupuolitutkimuksen käsitteistöön, menetelmiin ja tutkimusperinteeseen lukemalla artikkeleita, kirjoittamalla kommentteja ja keskustelemalla niistä seminaaritapaamisissa sekä ryhmätyötilassa verkossa".

Toteutuneella yhteisellä, hapuilevallakin ja jännittävällä tutkimusretkellä yllättyivät sekä opiskelijat (kerro miten asiat ovat!) että opettajat. Mutta kysymyksiin ei välttämättä ole vastauksia tai vastauksiksi muodostuu uusia näkökulmia. Tämä on vaikea kohta - miten selvitä tästä, uskallanko opettajana itse yllättyä, kuunnella ja kuulla?

Opettajan ja opiskelijan institutionaalinen hierarkkinen suhde ja erityisesti tiedon ja vallan liitto tulee olevaksi ja neuvottelun kohteeksi vaikkapa termien ja käsitteiden tapahtumissa. Neuvotteluja määrittävät myös mm. arkkitehtuuri, tilan järjestelyt ja kalustus.

Lähtökohtanamme on ajatus yliopistosta paikkana, jossa ihmetellään ja kysytään, jossa tieto muodostuu yhteisöllisesti. Onko se sama kuin tiedeyhteisö?

Anna Kivimäki & Kirsti Lempiäinen

Ahdistava opettajuus: kokemuksia ja tunteita naistutkimuksen opettamisesta

Analysoimme alustuksessamme Tampereen yliopiston Mainiot maikat -verkostossa kerättyjä kokemuksia siitä, mikä opetuksessa ahdistaa. Pyrimme tuomaan esiin "sen mistä ei puhuta" ja erittelemään myös omia tunteita sekä kokemuksia vaietusta. Kirsti kertoo seminaariopettamiseen liittyvistä peloista minä-muodossa ja tuo "sen mistä ei puhuta" tarinana keskusteluun. Tarinassa etsitään myös onnellisten loppuratkaisujen mahdollisuuksia, joista on tarkoitus keskustella ryhmässä. Läheisyys, etäännyttäminen ja näiden välillä taitteleminen ovat keskeisiä.

Sanna kertoo erityisesti naistutkimuksen opettamiseen liittyvistä hankalista tilanteista kahden/kolmen tarinan kautta. Yhtäältä feministisen pedagogiikan tavoitteiden mukaista on painottaa henkilökohtaisuutta ja pyrkiä rohkaisemaan opiskelijoiden halua tuoda tieteen piiriin sellaistaakin, mikä sinne ei ole perinteisesti päässyt. Toisaalta nämä tavoitteet voivat tehdä opetuksesta vaikeasti hallittavaa. Alustuksessa käsitellään opettamiseen liittyvää hankalaa kokemuksellisuutta ja keinoja siitä selviytymiseen.

Jaana Saarinen, Lapin yliopisto

Kohtaamisia oppimis- ja opetustilanteissa

Opettamisen käytäntöjä pohdittaessa tulisi kiinnittää huomiota millaisissa tilanteissa ja tiloissa oppimista tapahtuu. Millaisia oppimisen tiloja voidaan luoda? Esimerkiksi dialogisuuden korostamisen tavoitteena ei ole opittavan asian toistaminen eikä yksimielisyyden saavuttaminen, vaan ehkä sen tunnistaminen ettemme koskaan voi ymmärtää täysin toista ihmistä ja ajatus väärinymmärtämisestä mahdollistaa toisin oppimisen. Opettaja toiminnallaan rakentaa muiden opetusperformanssiin osallistuvien uskaltamista, epävarmuuden ja ristiriitojen sietämistä. Oppiminen ei ole opittavien asioiden toistamista, vaan niiden uudelleen tuottamista.

Opetus- ja oppimistilanteissa on kysymys kohtaamisesta. Ne ovat hienovaraisia vuorovaikutussuhteita, joissa osallistujat kohtaavat tai törmäävät. Aktiiviset, vastavuoroiset kohtaamistilanteet luovat mahdollisuuden keskusteleviin oppimistilanteisiin. Ne vaativat eri osapuolten osallistumista ja vastakaikua, joka pitää sisällään kokemuksen tunteellisesta toiminnasta (ks. esim. Jossellson 1996). Näissä kohtaamisissa voi rakentua hetkellisiä yhteisöjä, joissa yhdessä pysähdytään tutkimaan opiskeltavaa asiaa erilaisista näkökulmista.

Feministisissä pedagogiikoissa on pohdittu opettajan ja opiskelijan välistä suhdetta. Opettaja- ja opiskelijasuhteen purkaminen on haastavaa eivätkä sen

rajat ole yksinkertaisia ja selkeitä. Ajattelen opettaja-opiskelija suhdetta jatkumona, jossa käydään neuvottelua. Erilaiset määrittelyt eivät asettaudu mihinkään yksittäisiin merkityksiin, vaan osallistujat liikkuvat ja vaihtavat paikkoja tilanteen mukaan.

Hanna Guttorm:

Teknistä tai tekstiilityötä – vapaasti ja mieltymysten mukaan valiten?

Kokemuksista (ja) tutkimuksesta

Jokaisella suomalaisella lienee kokemusta tekstiilityöstä ja/tai teknisestä työstä ja siitä, kuka niitä yleensä opiskelee tai tekee. Esityksessä kerron omista kokemuksistani ja feministisen ajatteluni heräämisestä, siitä, miten huomasin, että käsityötekniikoiden ja -materiaalien jakaminen eri sukupuolille onkin pitkälti mielivaltaa ja julkilausumattoman sukupuolisopimuksen sanelemaa.

70-luvulta lähtien opetussuunnitelmissa on painotettu sukupuolten tasa-arvoa käsityön opetuksessa, mutta silti yhä vuonna 1996-1997 70 prosentissa kouluja oppilaat joutuivat valitsemaan joko teknisen tai tekstiilityön, ja valinnat ovat pääosin sukupuolittuneita.

Aion tehdä etnografista tutkimusta kahdella ala-asteella käsityön sukupuolisopimuksesta ja siihen liittyen käsityön ja sukupuolen representaatioista. Ryhmässä esittelen käsityön sukupuolisopimuksen jännittävyksiä, uusintamisia ja purkamisia, sekä kentälle menoon valmistautumista.

Sirpa Kokko

Tytöt sukupuolen mukaan eriytyneessä peruskoulun käsityössä. Valtaa ja vapauksia tekstiilityön tunneilla

Peruskoulun käsityönopetus on jakautunut tekstiilityöhön ja tekniseen työhön. Opetus on järjestetty pääasiassa siten, että oppilaat ovat opiskelleet valinnan jälkeen jompaakumpaa käsityöaluetta. Suurin osa tytöistä on valinnan

seurauksena opiskellut tekstiilityötä. Tarkastelen esityksessäni kokemuksia tyttöryhmässä opiskellusta tekstiilityöstä. Kuvaan tekstiilityön tyttöryhmien erityispiirteitä ja käsityönopetuksessa koettuja oppilaiden ja opettajien kohtaamia sukupuolinäkökulmasta. Tarkasteluni perustuu kasvatustieteiden lisensiaatintutkimukseeni (Kokko 2003), jonka aineistona olivat luokanopettajaksi opiskelevien naisten koulukäsityömuistot. Niitä tuotettiin muistelutyömenetelmällä v. 2001.

Muistelujen perusteella tekstiilityön tyttöryhmässä opiskelu on koettu pääosin myönteisenä, ja tytöt ovat saaneet tekstiilityössä muusta koulutyöstä poikkeavia erityisvapauksia. Toisaalta kilpailu ja kriittisyys omaa työtä kohtaan ovat voineet korostua tyttöryhmässä. Kokemukset tekstiilityöstä kiinnittyvät opettajan harjoittamaan pedagogiikkaan, jossa erottuu kahdenlaisia käytäntöjä: toisaalta kontrolloivia ja rajoittavia, toisaalta vapauksia ja valtaa antavia. Tiukasti kontrolloidussa, autoritaarisessa opetuksessa tyttöjen henkilökohtaiseksi kokemaa työskentelyä on rajoitettu eikä heillä ole ollut vaikutusvaltaa valmistettaviin käsitöihin. Heitä on ohjattu riippuvuuteen sekä kehittämään perinteisesti feminiiniseksi miellettyjä ominaisuuksia, kuten sopeutuvuus ja pikkutarkkuus. Vapauksia ja valtaa antaneen pedagogiikan yhteydessä tytöt ovat saaneet päätösvaltaa omaan työskentelyynsä, ja he ovat ilmentäneet yksilöllisyyttään käsitöissä. Heitä on ohjattu kehittämään yhteiskunnassa maskuliinisiksi miellettyjä ominaisuuksia, kuten luovuutta ja itsenäisyyttä. Tämänkaltaisessa pedagogiikassa on toteutettu feministisen/tyttöpedagogiikan ideoita. Tarkastelen esityksessäni feministisen/tyttöpedagogiikan ideoiden luomia haasteita ja niiden sovellettavuutta käsityönopetukseen.

Virpi Vaattovaara

Verkkokeskusteluja ja pedagogisia kohtaamisia

Olen mukana Helsingin ja Lapin yliopistojen yhteisessä tutkimusprojektissa (HelLa), jonka puitteissa ja osana Suomen yliopistojen kasvatustieteiden tiedekuntien virtuaaliyliopistoa (KasVi) tutkitaan verkko-opetus, -opiskelu- ja

oppimisympäristöjä. HeLa-tutkimuksen erityisenä kiinnostuksen kohteena ovat mediakasvatuksen ja didaktiikan näkökulmasta esiin tulevat sekä oppimisteoreettista yhteisöllistä opiskelua tukevat pedagogiset mallit.

Omassa tutkimusosuudessa ja sen sosiokulttuurisessa ajattelussa korostuvat toiminnan sosiaalinen ja dialoginen luonne sekä kasvatuksen sosiaalis-yhteiskunnalliset käytännöt erilaisissa kulttuurikonteksteissa. Tarkoitukseni on kuvailla ja arvioida opiskelijanäkökulmasta valtakunnallisten virtuaalisten tieto- ja viestintätekniiikan (TVT) opintojen pedagogisia ratkaisuja ja vuorovaikutuksen välitteisyyden eli mediaation onnistumisen edellytyksiä. Kysyn, millaisia taitoja ja millaista osaamista verkko-opetuksessa ja -opiskelussa tarvitaan? Millaisia piirteitä vuorovaikutuksella ja viestinnällä on? Millainen on verkko-opetuksen ja -opiskelun toimintakulttuuri, millaisia uusia työtapoja ilmenee? Toimintakulttuurin muutos puhumisesta ja lähikontakteista tekstuaalisuuteen ja laajemmin audiovisuaalisen mediakulttuurin ymmärtäminen hyper- ja kyberteksteineen tuovat haasteita ”välitteisten” kohtaamisten tutkimiseen verkkopedagogisesta näkökulmasta.

Perusasetelmaltaan tutkimus on etnografinen ja monimetodinen. Aineistoani ovat kahden webbikyselyn vastaukset ja palaute (N=55 ja N=38), verkkokeskustelut (N=109) neljän viikon ajalta ja opiskelijoiden (N=5) haastattelut. Työskentely tapahtuu siis erilaisilla toisiaan täydentävillä kvalitatiivisilla ja kvantitatiivisilla aineistoilla, jossa metodi on osa vuorovaikutusprosessia tutkijan ja tutkittavien välillä.

Alustuksessani keskityn opiskelijoiden verkkokeskustelujen tekstuaalisiin kohtaamisiin, jotka voidaan nähdä myös kertomuksina verkkoympäristön tarjoamissa tiloissa. Pyrin löytämään ja esittämään merkityksellisiä tarinoita, joiden avulla analysoin verkko-opintoihin osallistuneiden opiskelijoiden kokemuksia vuorovaikutuksesta ja viestinnästä sekä oppimisprosesseista ja oppimisteoreettisen tausta-ajattelun painottumisesta pedagogisissa malleissa.

Aino-Maija Hiltunen

Feminististä verkkopedagogiikkaa etsimässä

Pohdin esityksessäni, kuinka feministisen pedagogiikan ajatuksia voidaan soveltaa verkko-oppimisessa. Tunteet ja kokemukset ovat verkossa läsnä - miten niille luodaan ja tarjotaan tilaa?

Jos kognitio on yksilön ja yhteisön välistä, kuinka verkossa synnytetään tiedon rakentamista tukevaa yhteisöllisyyttä ja yhteisiä merkityksiä? Millaisia kohtaamisia verkko-oppimisessa mahdollistuu – keiden välillä? Madaltuvatko hierarkiat, onko asiantuntijuuden jakaminen ja vuorovaikutuksellisuus oppimisessa kenties luento- tai seminaarisalia helpompaa?

Millainen paikka verkko on: yksityinen, yleinen, jaettu, konstruoitu – vai kaikkea tätä? Mihin oppijan ja opettajan asentoihin se paikkana houkuttelee, millaisia performansseja ja prosesseja se mahdollistaa? Kenelle tai mihin se tuntuisi soveltuvan? Jääkö jotakin feministisessä pedagogiikassa merkittävänä pidettyä verkkoympäristössä huomiotta? Koska verkko-oppimista koskeva keskustelu on naistutkimuksen kentällä tuoretta, esitän kysymyksiä enemmän kuin vastauksia. Mahdollisia vastauksia etsinemme työryhmässä yhdessä.